

Svenska unescorådets skriftserie. Nr 2/1991.

**DEKLARATION OCH
REKOMMENDATIONER OM
UNDERVISNING I MILJÖFRÅGOR**

**antagna vid
UNESCOs MINISTERKONFERENS I TBILISI**

Stockholm 1991

FÖRORD

Det finns en maktfaktor, har den finländske filosofen Georg Henrik von Wright skrivit, vars inverkan inget mänskligt system kan frigöra sig från. Denna makt är naturen.

"En på sina tillgångar uttömd, förhärjad jord, en förgiftad atmosfär och "döda" hav och floder erbjuder inte längre förutsättningar för fortsatt mänskligt liv".

Denna fundamentala insikt börjar sprida sig bland folken och det finns knappast något utmaning som idag framstår som allvarligare för världens länder än den att skapa en hushållning med miljö och resurser som tillåter ett uthärdligt liv på jorden.

Som FNs miljökonferens i Stockholm 1972 deklarerade är miljöansvaret en "bjudande uppgift för mänskligheten". Att ansvaret för framtiden är globalt, får inte bli en undanflykt från det nationella ansvaret. Som ett välutvecklat och demokratiskt land har Sverige ett särskilt ansvar. Vi bör på nytt bli ett föregångsland - denna gång för hur kunskaper om ett ekologiskt uthålligt samhälle kan utvecklas och tillämpas.

Hoten mot naturen och miljön är svåra att uppfatta för dem som saknar elementära naturvetenskapliga insikter. En rationell debatt om miljöproblemen har länge blockerats av ett allmänbildningsideal som uteslutit naturvetenskapliga kunskaper.

Den deklaration som ministerkonferensen om undervisning i miljöfrågor i Tbilisi 1977 samlades kring betonar detta och framhäver nödvändigheten av en undervisning som bygger på vetenskapens och teknikens senaste landvinningar.

Om miljöproblemen ska bli gripbara för en demokratisk debatt och ett demokratiskt beslutsfattande krävs en naturvetenskaplig alfabetisering som omfattar hela folket. I regeringens aktuella förslag till reformering av gymnasieskolan och vuxenutbildningen och av det fria bildningsarbetet förs också miljöundervisningen fram som ett nytt och dominerande kunskapsområde.

Det sker med ett syfte och i en anda som nära överensstämmer med Tbiliskonferensens deklaration och jag finner det därför värdefullt att den blir tillgänglig även för ett svenskt auditorium.

Stockholm i maj 1991

Göran Persson, skolminister

INLEDNING

Ministerkonferensen om miljöutbildning hölls i Tbilisi i Sovjetunionen 1977. De deltagande nationerna antog en deklaration och rekommendationer som vägledning i miljöundervisningen.

I denna skrift återges ett utdrag ur deklarationen och ett urval av rekommendationerna. Vi har valt ut texter som har särskild betydelse för arbetet inom skolan.

Den som önskar ta del av hela slutrapporten från konferensen kan beställa den (på engelska) från:

Svenska unesco-rådet
Utbildningsdepartementet
103 33 Stockholm

A. DEKLARATION ANTAGEN VID MINISTERKONFERENSEN I TBILISI OM UNDERVISNING I MILJÖFRÅGOR

Ministerkonferensen om miljöutbildning arrangerades av UNESCO i samarbete med UNEP (United Nations Environmental Program) i staden Tbilisi i sovjetrepubliken Georgien. Som ett uttryck för den samstämmighet och enighet som uppnåts där antogs högtidligen följande deklARATION:

Under de senaste decennierna har människan genom sina möjligheter att förändra miljön i allt snabbare takt förorsakat rubbningar i naturens balans. Resultatet är att levande arter utsätts för faror som kan visa sig omöjliga att avvärja.

Den deklARATION som antogs vid FNs miljökonferens i Stockholm 1972 fastslog: "att försvara och förbättra miljön för nuvarande och framtida generationer har blivit ett bjudande uppgift för mänskligheten." Detta mål kräver att nya strategier skyndsamt utarbetas, strategier som är integrerade i utvecklingsarbetet, vilket särskilt i utvecklingsländerna är en förutsättning för sådana förbättringar. Solidaritet och rättvisa i relationerna mellan nationerna bör utgöra grundvalen till en ny världsordning och snarast möjligt användas till en koncentration av alla tillgängliga resurser. Undervisning i miljökunskap, byggd på vetenskapens och teknikens landvinningar bör spela en ledande roll när det gäller att skapa medvetenhet och bättre insikt i miljöproblemen. Den måste utveckla ett positivt förhållningssätt till miljön och påverka nationernas sätt att utnyttja naturtillgångarna i samma riktning.

Miljöundervisning bör ges åt människor i alla åldrar, på alla nivåer, både inom och utanför det formella undervisningsväsendet. Massmedierna bär ett stort ansvar för att deras stora resurser ställs i denna bildningsuppgifts tjänst. Miljöexperter och de personer vars åtgärder och beslut kan avsevärt påverka miljön skall bibringas nödvändiga kunskaper och färdigheter och göras fullt medvetna om sitt ansvar i detta avseende.

Rätt uppfattad skall miljöundervisning utgöra en allsidig, livslång fostran, som lätt kan anpassas till snabba scenväxlingar i en värld av hastiga förändringar. Den skall förbereda den enskilda människan för livet genom att göra henne medveten om de stora problemen i dagens värld och genom att ge henne de färdigheter och egenskaper som krävs för att hon skall kunna spela en produktiv roll i arbetet på att förbättra levnadsvillkoren och vårda miljön med tillbörlig förankring i etiska värden. Genom ett holistiskt förhållningssätt, rotat i bred, tvärvetenskaplig jordmån, skapar miljöundervisningen ett övergripande perspektiv

som tar hänsyn till det faktum att den fysiska och den av människan skapade miljön är intimt beroende av varandra. Den medverkar till att belysa de långtgående och direkta följderna för framtiden som vårt agerande i dag får. Den påvisar nationernas beroende av varandra och behovet av solidaritet inom hela mänskligheten.

Miljöundervisningen måste vara samhällstillvänd. Den måste dra in den enskilde i en process av aktiv problemlösning inom ramen för definierade realiteter och stimulera intiativtagande på grundval av ansvarstagande för och engagemang i formandet av en bättre morgondag. Genom sin blotta karaktär kan miljöundervisningen lämna betydelsefulla bidrag till inlärningsprocessens förnyelse.

För att dessa mål skall nås, kräver miljöundervisning ett antal konkreta åtgärder för att fylla de luckor som - trots utomordentliga insatser - fortfarande finns i våra nuvarande utbildningssystem.

Därför görs följande uttalande vid Tbilisikonferensen:

Vi vädjar till medlemsstaterna att vidta utbildningspolitiska åtgärder som är ägnade att i undervisningssystemen införa miljökunskap och miljövard på grundval av ovan angivna mål och kriterier.

Vi uppmanar skolmyndigheterna att främja och intensifiera debatt, forskning och förnyelse på miljöundervisningens område.

Vi yrkar på att medlemsstaterna skall samarbeta på detta område genom att utbyta erfarenheter, forskningsresultat, underlag och material och genom att frikostigt ställa sina utbildningsresurser till förfogande för lärare och specialister från andra länder, samt

vädjar slutligen till världssamfundet att generöst dela med sig av sina hjälpmedel för att stärka samarbetet på detta område, som symboliserar behovet av solidaritet mellan alla folk och som kan betraktas som särskilt ägnat att främja mellanfolklig förståelse och fredens sak.

B. REKOMMENDATIONER

MILJÖUTBILDNINGENS ROLL, MÅL OCH GRUNDPRINCIPER

Rekommendation nr 1

Mot bakgrund av det hot som miljöproblemen utgör i dagens värld och i medvetande om den roll som undervisningen kan och måste spela i arbetet på att lösa sådana problem har konferensen enats om följande rekommendation:

Konferensen rekommenderar att man sätter upp vissa kriterier som vägledning vid uppbyggnad av utbildning i miljöfrågor på nationell, regional och internationell nivå.

1. Även om det är ett faktum att biologiska och fysiska faktorer utgör den materiella grunden för människans miljö, spelar också miljöns etiska, sociala, kulturella och ekonomiska dimensioner sin roll som yttre ramar för människors förhållningssätt och som medel att förstå och använda naturtillgångarna bättre för att tillgodose mänskliga behov.
2. Undervisning i miljöfrågor är resultatet av en omorientering och sammankoppling av olika vetenskapsgrenar och utbildningsformer i syfte att bereda vägen för en helhetsyn på miljöproblemen, varigenom rationellare åtgärder kan vidtas med möjlighet att tillgodose de samhälleliga behoven.
3. Ett huvudmål för miljöutbildning är att få individer och samhällen att förstå de biologiska och konstgjorda miljöernas komplexa natur, som är resultatet av en växelverkan mellan miljöernas biologiska, fysiska, sociala, ekonomiska och kulturella beståndsdelar, och att få dem att förvärva nödvändiga kunskaper, värderingar och attityder och att skaffa sig praktiska färdigheter så att man på ett ansvarsfullt och effektivt sätt kan delta i arbetet på att förebygga och lösa miljöproblemen och hantera miljöns kvaliteter.
4. Ett annat huvudmål inom miljöundervisningen är att tydligt påvisa hur vi i dagens värld är så beroende av varandra, både ekonomiskt, politiskt och ekologiskt. Olika länders beslut och åtgärder kan få globala följder. Miljökunskaperna skulle i detta perspektiv bidra till att en ansvars- och solidaritetskänsla växer fram bland länder och regioner som grunden till en ny världsordning, som garanterar att miljön bevaras och förbättras.

5. Särskild uppmärksamhet bör ägnas åt förståelsen av det komplexa samspelet mellan socio-ekonomisk utveckling och miljöförbättringar.
6. I detta syfte bör miljöutbildningen förmedla den kunskap som krävs för tolkning av de komplexa fenomen som formar miljön och stimulera de etiska, ekonomiska och estetiska värderingar som - i sin egenskap av självdisciplinära normer - är ägnade att utveckla miljöskonande beteendemönster. Miljöutbildningen bör även ge en rad praktiska färdigheter som behövs vid utformning och tillämpning av effektiva lösningar av miljöproblemen.
7. Ett förverkligande av denna målsättning kräver att miljöundervisningen skapar starkare band mellan inlärningsprocessen och verkligheten genom att utbildningen centreras på de miljöproblem som det egna närsamhället är ställt inför och att analysen koncentreras på dessa genom en tvärvetenskaplig metodik som ger en tillräcklig insikt i miljöproblematiken.
8. Miljöutbildning bör ses som en kontinuerlig process som - genom att uppläggning, innehåll och metodik ständigt varierar - ger mottagarna en kunskap som alltid står i samklang med miljövärdens skiftande förutsättningar.
9. Miljöutbildningen bör vara tillgänglig för alla ålders-, social- och yrkesgrupper i befolkningen. Den bör vara inriktad mot a) den icke-specialiserade allmänheten med ungdomar och vuxna, vilkas vardagsbeteende har ett avgörande inflytande på miljöskyddet och förbättringar av miljön, b) speciella samhällsgrupper vilkas yrkesverksamhet påverkar miljöns kvalitet och c) vetenskapsmän och tekniker som med sin specialinriktade forskning och arbete kommer att lägga grunden till den kunskap på vilken uppfostran, utbildning och effektiv miljövärd bör byggas.
10. För att åstadkomma en effektiv utformning av miljöutbildningen måste man till fullo utnyttja alla offentliga och privata resurser som samhället förfogar över på folkopplysningsområde: det formella undervisningsväsendet, olika former av vuxenutbildning samt massmedier.
11. Om väsentliga framsteg skall kunna nås på miljövärdområdet, måste utbildningsåtgärderna kombineras med andra åtgärder av juridisk, politisk och övervakningsnatur samt genom regeringarnas administrativa åtgärder i miljöskyddande syfte.

Rekommendation nr 23

Konferensen

erinrar sig de övergripande effekterna av nuvarande, tidigare och kommande utveckling hos alla nationer på vår planet och det nära samband den har med en sund och hälsosam miljö för alla - både nu och i kommande generationer,

beaktar den aldrig tidigare skådade ekonomiska tillväxten och det tekniska framåtskridandet tillsammans med de oundvikliga förändringarna, förbättringarna, men också miljöhoten i dess spår,

är medveten om att endast samarbete, förståelse och ömsesidig hjälp, god vilja samt systematiskt förberedda, planerade och genomförda åtgärdsprogram har förutsättningar att lösa nuvarande och kommande miljöproblem under fredliga förhållanden,

anser att undervisning om miljöfrågor ger människor i hela världen den kunskap som behövs för att använda naturen och naturtillgångarna och styra miljöeffekterna så att miljön inte tar skada utan förbättras på ett klokt sätt - och att förvärva insikt, beredskap, motivation, engagemang och förmåga att enskilt och i samverkan arbeta mot en lösning av de aktuella problemen och ett förebyggande av nya, eftersom mänskligheten numera har både medel och kompetens att göra det,

konstaterar att dokumentationen som iordningsställt inför Tbilisikonferensen ger - tillsammans med de förslag och rapporter som framlagts vid konferensen - övergripande, realistiska och användbara förutsättningar för miljöutbildning,

varför den rekommenderar medlemsländerna att

- vidta alla erforderliga åtgärder för att på bredast möjliga front och i enlighet med varje berörd nations behov och möjligheter tillämpa resultaten av denna konferens om undervisning i miljöfrågor och i detta sammanhang utarbeta åtgärdsinriktade planer och tidsscheman för följande handlingsprogram:

- 1) uppbyggnad av bilateralt, regionalt och internationellt samarbete inom miljöundervisningens alla områden, baserat på vetenskaplig forskning och ett brett utbyte av information och erfarenheter, programsamverkan osv,

2) främjande av en helhetssyn vid lösning av miljöproblem inom varje berört lands territorium genom att man upprätthåller de nödvändiga förutsättningarna för miljöutbildning, dvs enkomplett eller samordnad lagstiftning samt ekonomiska, organisatoriska och andra åtgärder,

- hålla övriga medlemsländer och UNESCOs sekretariat underrättade om tidplaner, resultat, metoder osv rörande miljöutbildning och att sända alla relevanta underlag till UNESCO som länderna anbefaller till användning i större skala,
- utsträcka erforderlig rådgivning om miljöutbildning till andra medlemsländer eller deras organisationer.
- bygga in miljöutbildningsmoment i samtliga nationella undervisningsprogram som åtnjuter ekonomiskt stöd från internationella institutioner.

Konferensen uppmanar UNESCOs generalkonferens att

- beakta Tbilisikonferensens resultat,
- besluta om sammankallande av en andra konferens om miljöutbildning vid lämplig tidpunkt,
- att rekommendera medlemsländerna att tillämpa Tbilisikonferensens resultat på miljöutbildningen och att dessutom samarbeta intimt på bilateral, regional och internationell basis.

Konferensen uppmanar UNESCOs generaldirektör att

- regelbundet låta utge en bulletin eller inrätta en permanent enhet med huvudsaklig uppgift att hålla medlemsländerna informerade om samtliga åtgärder som UNESCOs sekretariat, medlemsländer eller olika organisationer har planerat för miljöutbildning inom en given period och om nya publikationer, forskningsprojekt, metoder, erfarenheter osv under nära samarbete med "International Referral System" (IRS) och andra FN-organ,
- begära för detta ändamål eventuellt erforderliga bidrag från miljöfonden,
- underlätta utbyte av praktiska erfarenheter i detta avseende,

- främja internationella symposier, seminarier, filmvisningar osv som är inriktade på miljöutbildning,
- hemställa om att UNEP-chefen stöder UNESCOs åtgärder för att omsätta Tbiliskonferensens rekommendationer i praktiken,
- främja konstant tillämpning av den handlingsplan som FNs miljökonferens i Stockholm antog, med ytterligare tonvikt lagd på miljön som ämne i skolundervisningen,
- anmoda kommande regionala miljökonferenser i Europa och Nordamerika att slutdokumentet från Helsingforskonferensen och säkerhet och samarbete i Europa, särskilt avsnittet om miljöfrågor i del II, skall hållas i sikte och att även där prioritet skall ges åt miljöutbildningen.

Rekommendation nr 41

Konferensen

hänvisar till den viktiga roll som spelas av icke-statliga organisationer och ideella sammanslutningar på miljöundervisningens område på lokal, nationell och internationell nivå,

betonar önskvärdheten av att utvidga möjligheterna till demokratiskt kontrollerad medverkan vid utformning och genomförande av program för utbildning i miljöfrågor,

är medveten om att effektiviteten i alla mellanstatliga organisationers samarbete förstärks av den verksamhet som bedrivs av icke-statliga organisationer och ideella sammanslutningar,

rekommenderar medlemsländerna att uppmuntra och stödja de icke-statliga organisationerna och de ideella sammanslutningarna på lokal, nationell och internationell nivå att utnyttja sin kapacitet och sina initiativ på bästa sätt,

rekommenderar de nationella regeringarna att skapa och stimulera miljömedvetande inom organisationer av typ lärarförbund och icke-statliga sammanslutningar som arbetar direkt med barn och ungdomar, så att sådana organisationer engageras i utformning och genomförande av nationella utbildningsstrategier,

rekommenderar de icke-statliga organisationerna att ta upp miljöfostrande verksamhet bland sina nuvarande aktiviteter,

rekommenderar UNESCO att nära samarbeta med icke-statliga organisationer och att stödja deras verksamhet på miljöutbildningens område.

Skriftserien har utgivits sedan 1979. Förfrågningar om tidigare nummer kan göras på svenska unescorådet, utbildningsdepartementet, 103 33 Stockholm, tel 08 - 763 1954, 1950. Skrifterna erhålles gratis.

Nr 1/1985 Konvention om erkännande av studier, diplom och examina avseende högre utbildning i stater som tillhör Europa-regionen inom Unesco.

Nr 1/1986 Rapport från Unescos tjugotredje generalkonferens den 8 oktober - 9 november 1985 avgiven av den svenska delegationen.

Nr 2/1986 Unescos naturvetenskapliga program

Nr 3/1986 Nordisk rapport från Unescos 124:e styrelsemöte

Nr 4/1986 UNESCO - verksamhet och organisation

Nr 1/1987 Censur och självcensur - en Unescostudie av Lars Furhoff

Nr 2/1987 Svenska unescorådets verksamhet 1983 - 1986

Nr 3/1987 Vad gör Unesco?

Nr 1/1988 Transnational Cultural Flows and National Cultures

Nr 2/1988 ASPRO - Rapport från några internationella skolprojekt

Nr 3/1988 Konvention mot diskriminering inom undervisningen

Nr 4/1988 Rapport från Unescos tjugofjärde generalkonferens 20 oktober - 20 november 1988 avgiven av den svenska delegationen

Nr 1/1991 FNs internationella läskunnighetsår 1990: "A decade of reading research in Sweden", Ingvar Lundberg

Nr 2/1991 "Deklaration och rekommendationer om undervisning i miljöfrågor". Antagna vid Unescos ministerkonferens i Tbilisi, Sovjetunionen, 1977

Nr 3/1991 FNs internationella läskunnighetsår 1990 "Till systrars hjälp" om alfabetisering av kvinnor i tredje världen

Nr 4/1991 FNs internationella läskunnighetsår 1990 "Världskonferensen Utbildning för alla, Jomtien, Thailand, mars 1991" Deklaration och riktlinjer för utbildning för alla

Nr 5/1991 FNs internationella läskunnighetsår 1990 "Jomtien - och se'n?" Slutrapport från den svenska nationalkommittén för FNs internationella läskunnighetsår 1990

NR 6/1991 "Rekommendationer för vård av inhemska och folkliga kulturtraditioner" antagna vid Unescos generalkonferens 1989